

EDİB-i NİŞABÜRİ, Muhammed Takî

hîdî ve Şeyh Esedullah-ı Yezdî gibi âlimlerin derslerine devam etti. İran ve Arap dili ve edebiyatları, mantık, felsefe, dinî ilimler, astronomi ve eski tıp alanlarında bilgi sahibi oldu. Öğrenimini tamamladıktan sonra Meşhed'de, evinde ve evinin dışında yedi ayrı medresede ders veren Edîb-i Nîşâbüri öğrencilerinden aldığı az bir ücretle geçimini sağladı. Kendisine ancak ömrünün sonlarına doğru Âsitân-ı Kuds vakıflarından maaş bağlandı. 11 Aralık 1976'da öldü.

Eserlerinden çok hocalığı ile tanınan Edîb-i Nîşâbüri birçok müderris, vâiz, yazar, araştırmacı, üniversite profesörünün yetişmesini sağlamıştır. Öğrencileri tarafından derlenen *Risâle-i Kâfiye* ve bu kitaba ek olarak yazılmış *Gevhernâme*, *Tarîkatnâme*, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arab*, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, *Tâbiş-i Cân u Bîniş-i Revân*, *Ârâ-yiş-i Sûhan* adlı eserleriyle divanı henüz basılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Rızâ Hakîmî, "Edîb-i Nîşâbüri Ma'rûf bi «Edîb-i Şânî»", *Yâdnâme-i Edîb-i Nîşâbüri* (nşr. Mehdi Muhakkik), Tahran 1365 hş., s. 1-24; Ali Ekber İlahî Horasânî, "Hüccetülhak Şeyh Muhammed Takî Edîb-i Nîşâbüri «Vijegîhâ u Hâtırât»", a.e., s. 25-33; Ali Müsevî Germârûdî, "Edîb-i Nîşâbüri-yi Duvvom", a.e., s. 34-39; Ahmed Edîb Nîşâbüri, "Peyvest: Şerh-i Muhtaşarî ez Zindegânî-yi Üstâd ve Vasîyyetnâme-i Ū", a.e., s. 355-363.

RIZA KURTULUŞ

EDİB-i NİŞABÜRİ,
Şeyh Abdülcevâd

(شیخ عبدالجواد ادیب نیشابوری)

(1865-1926)

İrânî âlim ve şâir.

Nîşâbur'da doğdu. Asıl adı Abdülcevâd olup Molla Abbâs-i Şîrâzî adlı bir çiftçinin oğludur. Dört yaşında iken yakalandığı çiçek hastalığından sonra bir gözünü kaybetti, diğerinin de görme gücü azaldı. Ancak bu durum ondaki öğrenme tutkusuna engel olmadı. Nîşâbur'da başladığı öğrenimini on altı yaşlarında tamamladı. İran ve Arap dili ve edebiyatlarının yanı sıra felsefe, mantık, kelâm, tıp, astronomi okudu. 1880'de Meşhed'e giderek Hayrâthan Medresesi'ne yerleşti. Bir süre Fâzilhan Medresesi'nde kaldı. Bu medresede kendini yetiştirdikten sonra ders vermeye başladı. Ardından ömrünün otuz yılını geçirdiği Nevvâb Medresesi'ne taşındı. Hayatının yaklaşık kırk yılını, aralarında

Mevlânâ ile ilgili araştırmalarıyla tanınan Bedüzzaman Fûrûzanfer, şâir ve yazar İrec Mirza'nın da bulunduğu âlimleri yetiştirmekle geçirdi. İrec Mirza'nın vefatı üzerine (1924) üzüntüsünden hastalandı; kısa bir süre sonra Meşhed'de öldü (24 Mayıs 1926) ve Horasan'da İmam Rızâ Türbesi'nin bulunduğu mezarlığa defnedildi.

Edîb-i Nîşâbüri hiç methiye yazmadığı halde İran'daki Meşrutiyet yönetimini öven iki kaside kaleme almıştır. Bu kasidelerde bir yandan Meşrutiyet'i överken öte yandan yöneticilere bazı tavsiyelerde bulunmuş, özellikle Rus ve İngilizler'in İran'ı iki nüfuz bölgesine ayırmalarını eleştirerek milleti kendi benliğine dönmeye çağırmıştır.

Önceleri Kaânî-i Şîrâzî'nin (ö. 1854) etkisi altında binlerce beyit söyleyen Edîb-i Nîşâbüri daha sonra Ferruhî-i Sîstânî (ö. 429/1037-38), Minûçîhr-i Damgânî (V/XI. yy.) ve Firdevsî (ö. 411/1020 ?) gibi eski şâirleri taklit etmeye başlayınca önceki şiirlerini imha etmiştir. Kaside, kıta ve rubâilerden oluşan 5000 beyitlik divanı *Le'âlî-i Mekkûn* adıyla taş basması olarak Meşhed'de yayımlanmıştır (1333 hş./1954). *Mu'allakât-ı Seb'â*'nın bir bölümüne yazdığı şerh ile Arap şâirlerinden Ebû Temmâm'ın (ö. 231/845-46) *el-Hamâse*'sinin Hatîb et-Teb-rîzî (ö. 502/1109) tarafından yapılan şerhine yazdığı hâşiyenin elde mevcut olup olmadığı bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferheng-i Fârsî, V, 112; Rypka, *HIL*, s. 347-348; Hânâbâ, *Fihrist*, IV, 4355; Yahyâ Âryan-pûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 2535 şş., II, 19-20; Gulâm Hüseyin Merzâbâdî, *Der Şerh-i Hâl ü Âşâr u Efkar u Divân-ı Eş'âr-ı Edîb-i Nîşâbüri* (doktora tezi, 1966), İÜ Ed.Fak. Arap-Fars Filolojisi; Mehmet Kanar, *Çağdaş İran Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed.Fak. Arap-Fars Filolojisi, s. 364-365; Dihhudâ, *Luğatnâme*, III, 1587-1588; *DMF*, I, 78; J. Matini, "Adib Nîşâbüri", *Etr.*, I, 460.

RIZA KURTULUŞ

EDİB-i PİŞÂVERİ

(ادیب پیشاوری)

Seyyid Ahmed b. Şihâbiddîn Rezevî
(1844-1930)

Afgan asıllı İrân şâiri.

1260'ta (1844) bugün Pakistan sınırları içinde kalan Peşâver (Pişâver) civarında doğdu. Seyyid Şah Baba adıyla tanınan babasının ünlü süfî Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) soyun-

dan geldiği rivayet edilir. İlk öğrenimini yaptığı sırada babası ve akrabalarından bir kısmı İngilizler'le Afgan kabileleri arasındaki savaşta öldürüldü. Annesinin ısrarı üzerine gittiği Kâbil'de tanınmış bazı bilginlerin öğrencisi oldu. İlk öğrenimini Kâbil'de tamamlayan Edîb Gazne'ye giderek meşhur şâir Senâfî'nin türbesinin bulunduğu Bâğ-ı Firûze'de iki buçuk yıl kaldı ve meşhur âlimlerden ders aldı. Oradan ayrılıp bir süre Herat ve Türbet-i Câm'da kaldıktan sonra Meşhed'e gitti. Meşhed'de Mirza Abdurrahman ve Gulâm Hüseyin gibi hocalardan riyâziye okudu ve edebî ilimlerle ilgili dersler aldı. 1287'de (1870) Sebzevâr'a geçti; şehrin ünlü bilginlerinden Hâdî-i Sebzevârî'den ve onun oğlu Molla Muhammed'den faydalandı. Sonra Meşhed'e döndü. Burada Mirza Ca'fer Medresesi'nde müderris oldu ve bilginler çevresinde Edîb-i Hindî diye anıldı. 1884'te Tahran'a gitti; Nâsîrüddin Şah tarafından iyi karşılanan Edîb ölümüne kadar Tahran'da yaşadı. 3 Safer 1349'da (30 Haziran 1930) burada vefat etti ve Şeyh Abdülazîm Mezarlığı'nda İmamzâde Abdullah'ın türbesine gömüldü.

Ana dili Peştuca olmakla birlikte Farsça ve Arapça'yı da çok iyi bilen ve güçlü hâfızası ile tanınan Edîb'in 20.000 beyti bulan şiirleri arasından seçilmiş Farsça 4200, Arapça 370 beyitten oluşan divanı ölümünden üç yıl sonra dostu Ali Abdürresûlî tarafından *Dîvân-ı Kaşâ'id ü Gazeliyyât-ı Fârsî ve Arabî* adıyla yayımlanmıştır (Tahran 1312 hş.). Divandaki otuz yedi kasidenin on ikisi, Alman Kayseri II. Wilhelm ve I. Dünya Savaşı'nın değerlendirilmesiyle ilgilidir. Bunun dışında çocukluğunda karşılaştığı olaylar dolayısıyla İngiliz düşmanlığı, Rus-Japon savaşı, İran ve Hindistan'da meydana gelen olaylar, vatanseverlik, İslâmcılık gibi konuları da dile getirmiştir. Edîb II. Wilhelm için ayrıca *Çayşernâme* adlı 14.000 beyitlik bir mesnevi yazmıştır. Henüz basılmamış olan bu mesnevîde Almanlar'a duyduğu hayranlıkla İngilizler'e karşı beslediği kin ve nefreti dile getirmiştir.

Edîb-i Pişâverî bu manzum eserlerinden başka Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî'nin *Târîh-i Beyhaķî* adlı eserini yayıma hazırlamıştır. Hattat Muhammed Hasan Gulpâyegânî'nin istinsah ettiği eser taş basması olarak Tahran'da yayımlanmıştır (1305/1887-88). Onun bu tarihle ilgili şerhi ise eserin Saîd-i Neffî tarafından hazırlanan baskısının (Tah-